

проектів. Акцентовано внимание на формах волонтерской деятельности, которые направлены на реализацию задач патриотического воспитания.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание, формирование патриотизма, формы патриотического воспитания.

NEIZHPAPA LIUDMILA, KOROBKA YULIIA. *Forms and methods of formation patriotism of pupils.*

In the article essence of the concept of «patriotism» of philosophical, sociological, educational point of view. Determined relevance, objectives and stages of patriotic education. Overview traditional and innovative forms of patriotic education of youth. Characterized effective forms of patriotic education for students, taking into account the age characteristics of students and the main activities of students. The author identifies the need to involve parents in joint activities, including participation in patriotic events, local history research, creation of family projects, festivals and festivals of family creation. The attention is focused on forms of voluntary activities aimed at implementing the tasks of patriotic education.

Keywords: patriotism, patriotic education, formation of patriotism and patriotic education forms.

УДК 364-57

Пидюра І.П.

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ

У статті на основі дослідження наукових праць визначено актуальність проблеми соціалізації дітей, що зазнали кризи особистісного розвитку та стали вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації. Визначено сутність, особливості та структуру процесу ресоціалізації вихованців Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей. У змісті статті обґрунтовано та графічно зображено критерії (спонукально-мотиваційний, регулятивно-вольовий, поведінково-операційний) і показники ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації. Здійснено аналіз дослідження соціалізованості вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації. Виявлено недоліки, що обумовлюють необхідність розроблення педагогічного забезпечення процесу ресоціалізації вихованців центрів, з метою покращення умов та ефективності їх реабілітаційного процесу.

Ключові слова: соціалізованість, ресоціалізація, критерії та показники ресоціалізації, Центр соціально-психологічної реабілітації, педагогічне забезпечення.

Особливої актуальності в умовах кризи сучасного українського суспільства та зміни морально-ціннісних установок набуває проблема соціалізації дітей, що зазнали кризи особистісного розвитку та стали вихованцями центрів соціально-психологічної реабілітації. Аналіз досліджень і публікацій з проблем соціалізації дозволив засвідчити зростання зацікавлення вчених проблемами порушення процесу соціалізації дітей. У сучасній науковій літературі розроблено вітчизняні та зарубіжні концепції соціалізації особистості (В. Абраменкова, В. Алфімов, А. Капська, Ю. Лебедев, С. Литвиненко, А. Мудрик, І. Печенко, В. Ямницький та ін.); визначено особливості особистісного розвитку дітей в умовах цілеспрямованого виховання (І. Дубровіна, В. Мухіна,

А. Прихожан, Н. Толстих та ін.); з'ясовано причини та умови виникнення недоліків виховання дітей в неблагополучних сім'ях (А. Прихожан, Н. Толстих, І. Трубавіна та ін.).

Проте аспекти ресоціалізації вихованців Центрів соціально-психологічної реабілітації не стали предметом окремих наукових розвідок. Саме тому *метою даної статті* стало обґрунтування критеріїв, показників та виявлення рівнів ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей.

Аналіз досліджень даної проблеми дозволив засвідчити, що діти з наявними проблемами соціалізації потребують ресоціалізації – докорінної зміни соціального середовища, яке зумовлює необхідність особистості пристосуватися до нових соціальних обставин, норм і цінностей. Це болісний процес, який нерідко вимагає цілковитої зміни поглядів на суспільство, переоцінки свого життя, руйнування попереднього і нового світорозуміння, розриву з традиційними культурними цінностями, необхідності брати на себе нову соціальну роль тощо.

Вище зазначене спонукало нас сформулювати та обґрунтувати критерії та показники процесу ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, що дозволить нам надалі визначити шляхи активізації процесу самопізнання вихованців, розвинути та зміцнити комунікативні здібності і навички спілкування, впевненість у собі, сформулювати адекватну самооцінку; допомогти знайти шляхи досягнення життєвих цілей, навчити не відмовлятися від бажаного при невдачах.

В академічному тлумачному словнику поняття «критерій» (від лат. *critzgium*, яке зводиться до грец. *хсйфЮсйпн* – здатність розрізнення; засіб судження, мірило, пов'язаного з грец. *чсйпщ* – розділяю, розрізняю) – це мірило, вимога, випробування для визначення або оцінки людини, предмета, явища; ознака, взята за основу класифікації [1].

Також відповідно академічного тлумачного словника поняття «показник» – це свідчення, доказ, ознака чогось, наочне вираження (в цифрах, графічно) досягнень, результатів чиєїсь діяльності [1].

М. Корнев та А. Коваленко акцентують свою увагу на таких основних критеріях соціалізованості особистості: «поведінковий, мотиваційний, регулятивний, креативний, рефлексивний, вольовий, спонукальний, операційний». Усі вони взаємообумовлені та пов'язані між собою [3, с. 89].

У процесі теоретико-методичного аналізу ми зрозуміли, що такі показники, як: бажання змінити життя на краще, прагнення інтеграції в соціально позитивному середовищі, просоціальність мотивації, цілеспрямованість, соціальна активність, саморегуляція поведінки, комунікативність, конструктивність та гнучкість поведінки є основою, навколо яких конструюються головні рушії змін особистості вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації, оскільки від того, чим мотивує дитина свою готовність до нової діяльності, залежать характер його участі в процесі ресоціалізації та досягнуті результати.

Отже, розглянемо детальніше вище зазначені показники групуючи їх відповідно до критеріїв.

Спонукально-мотиваційний критерій є системою оцінки якостей, що виявляються у думках, твердженнях стосовно об'єкта установки; знання про властивості, призначення, способи поводження, вказує на рівень сформованості мотивації до змін, рівень сприйнятливості нововведень, потребу у створенні нових стереотипів поведінки як нового способу вирішення наявних проблем, прагнення до самовдосконалення, саморозвитку та самореалізації через кардинально новий стиль життя [4].

Показниками спонукально-мотиваційного критерію є: бажання змінити життя на краще; прагнення інтеграції в соціально-позитивному середовищі; просоціальність мотивації.

Щоб у дитини з'явилося дане бажання, вона повинна, як говорив Я. Корчак, з допомогою дорослого неупереджено оцінити власне життя і чесно зізнатися, чи хотіла б вона змінити щось в ньому. «Потрібно переконати вихованця що його не повинно бентежить, наскільки глобальними повинні бути майбутні зміни, адже мова йде про його життя. Якщо не переступити через страхи, які заважають зважитися на щось незвідане, можна упустити шанс почати нове життя. Щоб все вийшло, потрібно бути точно впевненим, що дитина готова на радикальні кроки і нинішнє життя – це зовсім не те, про що можна мріяти» [6, с. 90].

Важливим є врахування в управлінні процесом ресоціалізації мотивів дітей, а саме те, чим вони можуть бути обумовлені: підвищенням своєї ефективності в суспільстві; намаганням привернути до себе увагу; здобути визнання та ін. [4].

Справжню суть мотивів з'ясувати буває нелегко, оскільки в дітей вони дуже часто змінюються. Особистісну значущість конкретних мотивів досліджують на підставі аналізу сформульованих вихованцем цілей власної життєвої позиції, його дій щодо реалізації цих цілей, а також аналізу змін у його мотиваційній сфері, самооцінки, ставлення до своєї поведінки. Провідним мотивом до соціально позитивних змін в дітей у більшості випадках є пізнавальний інтерес. Позитивну мотивацію в процесі ресоціалізації засвідчує задоволення таких його особистісних і діяльнісних потреб, як створення і застосування нового, підвищення рівня загальноосвітніх знань, подолання психологічних та педагогічних труднощів [4].

Регулятивно-вольовий критерій дозволяє здійснити оцінку дій об'єкта, що виражені в емоціях (переживаннях, почуттях) [6, с. 65].

Показниками регулятивно-вольового критерію є: цілеспрямованість; соціальна активність; саморегуляція поведінки.

В. Сухомлинський підкреслював, що головне в регулятивно-вольових процесах - не регуляція впливу вже існуючих емоцій на психічне життя дитини, а регуляція виникнення спрямованості емоцій, їх планування. Планування не є довільним, на замовлення, появи того чи іншого почуття. Почуття виникають внаслідок зміни ставлення дитини до дійсності в процесі її діяльності. Почуття можна опосередковано спрямовувати й регулювати через діяльність, у якій емоції й почуття переростають в цілеспрямованість до успішного завершення виконуваної діяльності [5].

Під соціальною активністю П. Сорокін визначає попередню спрямованість дії, остаточний же вибір, який може не збігатися з початковим, здійснюється внаслідок прийняття рішення. Прийняття рішення, як одна з фаз регулятивно-вольового процесу, може зовсім не виділятися у свідомості, якщо спонування не натрапляє на внутрішню протидію. «За наявності такої протидії прийняття рішення виступає як розв'язання конфлікту, що викликав боротьбу мотивів. У разі, якщо конфлікт не розв'язано, кожен з мотивів зберігає свою силу, а прийняття рішення усвідомлюється як особливий акт, який підпорядковується визначеній меті» [2, с. 46].

Як наголошував І. Павлов, за допомоги саморегуляції поведінки людина контролює прийняття рішення. У разі порушення саморегуляції в життя дитини приходять навіювання, негативізм і впертість. «Про навіювання йдеться у тих випадках, коли прийняття рішення суб'єктом диктується іншою людиною. При навіюванні вплив іншої людини визначає рішення незалежно від того, що воно означає по суті, тобто рішення автоматично передається від однієї людини до іншої без урахування, зваження мотивів. Негативізм виявляється в немотивованій вольовій протидії всьому тому, що

виходить від інших. Особистість не здатна оцінити позиції інших людей і прийняти правильне рішення, тому вона відхиляє все те, що йде від інших. Уперта людина наполегливо відстоює своє рішення тільки тому, що це - її рішення. Зваженості, об'єктивної обґрунтованості в прийнятті рішення немає. Навіювання, негативізм і впертість свідчать, що особистість неспроможна підвестися над своїм ставленням до інших людей і до самої себе, опосередкувати його об'єктивним змістом рішення, що приймається. Дитина зі стійкою саморегуляцією поведінки проявляє ініціативність, самостійність, незалежність, рішучість та наполегливість» [3, с. 93].

Поведінково-операційний критерій визначає готовність індивіда до здійснення конкретної діяльності (поведінки) [2, с. 75].

Показниками поведінково-операційного критерію виступають такі якості, як: комунікативність, конструктивність та гнучкість поведінки.

Розглянемо детальніше кожен з показників, що належить до даного критерію.

«Комунікація – це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома чи більше особами» [2, с. 98].

Як наголошує український дослідник комунікації Г. Почепцов, для здійснення процесу комунікації необхідні такі умови [5]:

1. Наявність щонайменше двох осіб: відправника – особи, яка генерує інформацію, призначену для передавання, та одержувача – особи, для якої призначено інформацію, що передається.

2. Наявність повідомлення, тобто закодованої за допомогою будь яких символів інформації призначеної для передавання.

3. Наявність каналу комунікації, тобто засобу за допомогою якого передається інформація.

4. Наявність зворотного зв'язку, тобто процесу передавання повідомлення у зворотному напрямку від одержувача до відправника. Таке повідомлення містить інформацію про ступінь сприйняття й зрозумілості отриманого повідомлення.

Комунікативність – «сукупність істотних відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийманню, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації» [6, с. 95].

Як частину комунікативності, ми також розглядаємо такий показник, як готовність дитини взаємодіяти з навколишнім оточенням.

Задля визначення готовності взаємодіяти, на думку Дж. Хоманса, потрібно враховувати: розвинуте почуття відповідальності за поведінку та вчинки; потреба в спілкуванні з іншими людьми; здатність до активної участі в житті суспільства й до ефективного використання своїх комунікативних знань і здібностей під час взаємодії, до соціально-психологічної близькості з іншою людиною, до конструктивного розв'язання різноманітних життєвих проблем шляхом встановлення соціальних контактів і міжособистісних стосунків; потреба у процесі спілкування в найповнішій самореалізації, ефективному прояві власного комунікативного потенціалу [5].

Під конструктивністю, спираючись на аналіз наукових досліджень ми розуміємо вміння дитини (вихованця центру) бачити об'єкт в комплексі і при цьому уявляти його собі в співвідношенні з оточенням.

Беручи за основу дослідження А. Яригіної, «конструктивність - це: вміння дізнатися і виділити основу проблеми (бачити істотне, тобто вміння абстрагуватися); вміння зібрати проблему з готових частин (синтезувати); вміння розчленувати наявну проблему, виділити її основні складові частини (аналізувати); вміння видозмінювати проблемні ситуації, отримуючи при цьому новий досвід їх профілактики» [3, с. 101].

Формування всіх цих умінь залежить від рівня стимуляції і розвитку наочно-образно-словесного і наочно-дієво-словесного (у термінології Т. Розанової) видів мислення у дітей як необхідного проміжного етапу в становленні повноцінного конструктивного мислення [4].

Тому спираючись на дослідження М. Вертгеймера, Б. Волкова, В. Моляко, М. Шаталова та ін., ми виділяємо ряд основних умов, від яких залежить розвиток конструктивного мислення: розвиток конструювання проблемних ситуацій; розвиток сприйняття проблеми; розвиток уяви [4].

Відповідно, необхідно звернути увагу також на те, що в процесі ресоціалізації виникає бажання змінюватися, потім мотив, підключається логіка і в ході цього виникає вже готовий продукт конструктивне мислення.

Третім показником даного критерію є гнучкість поведінки, як розмаїтість та адекватність активності особистості, що виявляється і у зовнішніх (рухових) формах, і у внутрішніх (психічних).

У психологічних дослідженнях багатьох закордонних авторів гнучкість людини визначають як властивість, протилежну ригідності. Закордонні дослідники ригідності виокремлюють таку її істотну рису, як нездатність до нової діяльності, стереотипність застосування сформованих операцій. В описах ригідності вони ґрунтуються на різних аспектах вияву цього психологічного феномена.

Відмінною рисою закордонних досліджень гнучкості є використання двох термінів для її визначення: *flexibility* - власне гнучкість і *variability* – багатобічність [1].

У частині праць гнучкість визначають як здатність відмовитися від наявного способу дії на користь іншого, більш ошадливого (К. Шайє), і як швидкий, легкий перехід від одного класу предметів і явищ до іншого (Дж. Гілфорд С. Рубеновиць). До поняття гнучкість вводять також швидкість переходу від свідомості до роботи підсвідомості (В. Кеттелл). Під гнучкістю розуміють здатність особистості адаптуватися до змін, що можуть відбутися зненацька (Л. Хаскелл) [3, с. 119].

На думку, Л. Мітіної, гнучкість – це «інтегральна характеристика особистості, що становить собою гармонічне поєднання взаємозалежних і взаємозумовлюючих особистісних якостей» [3, с. 133].

Гнучкість поведінки, за визначенням В. Одайника – це «здатність людини відмовлятися від поведінки, яка не відповідає ситуації, і виробляти або приймати нові оригінальні підходи до розв'язання проблемної ситуації за незмінних принципів і моральних засад життєдіяльності» [2, с. 91].

Поведінкова гнучкість – це оптимальне (гармонійне) поєднання індивідуальних ефективних (принципово значущих) стереотипів поведінки та різноманітних (оригінальних) способів рольової взаємодії.

Протилежні характеристики властиві ригідності поведінки, яка перешкоджає успішному освоєнню будь-якої діяльності і врешті негативно впливає на психічне здоров'я особистості.

Психологічною умовою розвитку поведінкової гнучкості є усвідомлення ролі й значення поведінкової сфери особистості в оптимізації діяльності, спілкування, свого психічного і фізичного здоров'я.

Найефективнішими засобами розвитку поведінкової гнучкості є: «а) навчання методам і прийомам саморегуляції; б) організація соціально-рольових тренінгів, які спрямовані на формування в учнів гнучкої рольової поведінки» [3, с. 77].

Узагальнення підходів до обґрунтування критеріїв та показників ресоціалізації, дозволило нам розглядати структуру ресоціалізації вихованців Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей у взаємопов'язаній та нерозривній єдності трьох

критеріїв: спонукально-мотиваційного, регулятивно-вольового та поведінково-операційного (рис.1).

Рис. 1. Критерії та показники ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей

Отже, здійснений нами теоретичний аналіз структури процесу ресоціалізації вихованців центрів соціально-психологічної реабілітації дітей спонукає до розроблення педагогічного забезпечення процесу ресоціалізації вихованців центрів, з метою покращення умов та ефективності реабілітаційного процесу.

Використана література:

1. Академічний тлумачний словник - <http://sum.in.ua/>
2. Безпалько О.В, Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2009. – 208 с.
3. Корнєв М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник. — К., 2005. - 304 с.
4. Мудрик А. Соціалізація людини як проблема // Соціальна педагогіка 2005. – С. 30-35.
5. Пескова М. Особливості формування життєвого досвіду у вихованців дитячого будинку // Дефектологія. - 2007 – С. 47-51.

6. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник / За ред. Капської А. Й.– К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

ПИДЮРА ИВАН ПЕТРОВИЧ. *Критерии и показатели ресоциализации воспитанников центров социально-психологической реабилитации детей.*

В статье на основе исследования научных работ определена актуальность проблемы социализации детей, подвергшихся кризиса личностного развития и в результате чего стали воспитанниками центров социально-психологической реабилитации. Определена сущность, особенности и структуру процесса ресоциализации воспитанников Центров социально-психологической реабилитации детей. В смысле статьи обосновано и графически изображено критерии (побудительно-мотивационный, регулятивно-волевой, поведенчески-операционный) и показатели ресоциализации воспитанников центров социально-психологической реабилитации. Осуществлен анализ исследования социализованности воспитанников центров социально-психологической реабилитации. Выявлены недостатки, обуславливающие необходимость разработки педагогического обеспечения процесса ресоциализации воспитанников центров, с целью улучшения условий и эффективности их реабилитационного процесса.

Ключевые слова: социализированность, ресоциализация, критерии и показатели ресоциализации, Центр социально-психологической реабилитации, педагогическое обеспечение.

PYDYURA IVAN. *Criteria and indicators of resocialization of inmates of the centers of social-psychological rehabilitation of children.*

On the basis of research scientific works defined relevance of socialization of children, failed personal development of pupils and become centers of social and psychological rehabilitation. Essence, features and structure the process of re-socialization of inmates socio-psychological rehabilitation. The content of the article the criteria and graphics (incentive-motivation, regulation and volitional, behavioral-operational) and indicators of re-socialization of inmates socio-psychological rehabilitation. The analysis of research students sotsializovanosti socio-psychological rehabilitation. Revealed shortcomings that necessitated the development of educational software process re-socialization centers pupils, to improve conditions and efficiency of their rehabilitation process.

Keywords: sotsializovanist, re-socialization, re-socialization of criteria and indicators, socio-psychological rehabilitation, educational support.

УДК 378.011.3-051:36]:316.647.5

Ремньова А.Г.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Стаття присвячена проблемі виховання толерантності майбутніх соціальних педагогів. У статті здійснено характеристику толерантності як особистісної якості, розкрито структуру толерантної особистості майбутнього фахівця соціальної сфери. Проаналізовано складові структури толерантної особистості педагога: когнітивну, аксіологічну (ціннісну), діяльнісну (поведінкову) та визначено особливості їх прояву у